

Juhász Gyula és Gergely Sándor

Nem az író, hanem az aktivista szobrász, Gergely Sándor volt a költő barátja. Erdemes fölfigyelni rá, hogy a forradalmak előtt Gulácsy, a forradalmak idején Gergely, a bukás után Károlyi Lajos volt Juhász Gyula legjobb művészbarátja.

Gergely Sándor Vásárhelyen született (1889). Makón lakott, s Münchenben, Hildebrandnál tanult, amikor pályáját megszakította az első világháború. Nem tudjuk, hogy mikor ismerkedett meg Juhással: talán 1915-ben, talán egy évvel később. Az biztos, hogy Makón. A költő a Maros parti városra emlékezvén, ezt írta: „Gergely Sándorral, ezzel a hatalmas, őserőjű szobrászművésszel is itt hozott össze a jó sors, s együtt üldögéltünk az Ott-hon asztalánál, és equilt csatangoltunk a cigánybúcsúban, szobrokról beszélve, amelyek azóta Gergely Sándor és Makó dicsőségét hirdetve megszülettek.”

Gergely 1917 őszén katonaként került Szegedre, egyenesen Lovcsen, az Adria Gibraltárja mellől. Szentiványi Gyula egykori szegedi újságíró jegyezte föl, hogy Gergely Juhász Gyula biztatására kezdett újból mintázni. Kassák 1918 elején — föltehetően Juhász hívására — Szegedre jött, hogy megismerkedjen a fölbukkant szobrásztehetséggel. Nyomban „be is sorozta” a fiatal művészt az aktivisták közé, a MA körébe.

Juhász 1918 húsvétján mutatta be szobrászbarátját a Szeged és Vidéke olvasóinak, mert „biztató és egyre fejlődő tehetsége megérdemli, hogy e néhány rapszódikus sorban föl hívjuk rá a műtörök figelmét... szereti és keresi a nehéz föladatakat, és merészen, néha vakmerően oldja meg őket. Antik tanagrakra emlékeztető táncosnőiben annyi bátor lendület, annyi... ritmus van, hogy majdnem szétpattantja a formáikat.”

Gergely ekkor készítette Milkó Erzsébetnek (1891—1977), az első szegedi újságírósnak rózsaszínű márványportréját, mely Juhász szerint „finomság és jellemzettség dolgában elsőrendű mű”. Milkó Erzsébet közlése szerint nem volt ritkaság, hogy Juhász és

Gergely együtt tett látogatást a Milkó család Deák Ferenc utca 18. számú lakásán. (A család fő, Milkó Henrik a testvére volt Milkó Izidor szabadkai írónak.)

Juhász 1918. június 29-én — immár a Délmagyarországban — második cikkét írta Gergelyről, akiben megvan „az úttörők bátorsága és lendülete, de equittal a vérbeli művészek ösztönös ereje és tudatos merészsége is... legnagyobb öröme a kritikuskak: egy új tehetséget fölfedezni. Ez az öröm jutott nekem...” És még hány ilyen öröm jutott Szeged költőjének! Ő írt először — megelőzve a pesti műkritikát — cikketeket Moholy-Nagyról, majd 1922-ben ő indította „magasba és mélybe” József Attilát.

Gergely nyáron műtermet bérelt a Gizella tér 3. számú ház udvarán, a Zrínyi utcai kőkerítéshez toldott kis épületben. Juhász szinte mindennapos vendég volt: „Az ifjú művész ateliere könyvespolcán az antik mesterekről, Klingsherről szóló, monográfia, Rodin beszélgetései a művészetről, de az állványokon equ egészen más, új világ formái, gesztusai és vonalásai.”

Gergely három munkával szerepelt a MA szeptemberi de-

monstratív tárlatán. Bálint Aladárnak csak egy mondatát idézem a Nyugatból: „A szobrászok között Gergely Sándor a legerősebb.” Juhász szerint Gergely az elfáradó zsánerszobrászat idején érkezett erővel és élettel teljes dolgaival, amelyek kicsiben is monumentálisba lendülnek, és nagyra, sőt a legnagyobbra törnek. Való igaz, hogy ekkor modern szobrászatunk két vezető egyénisége Beck Ö. Fülöp és Gergely Sándor volt.

Meglehet, hogy a kiállítás utáni napokból való a szegedi múzeum dedikált Gergely-rajza,

melyre Lengyel András hívta föl a figyelmem: „A nagy Juhász Gyulának, kit énámam irbban senki sem tisztelhet. Szeged, 1918. Gergely Sándor.”

A Hét szeptember 29-i száma ismertette Juhász Késő szüret című kötetét, és közölte Gergely készülő Juhász-portréjának a gipszváltozatát.

November 10-én nyílt Pesten Máttis-Teutsch és Gergely közös kiállítása a MÁ-ban. Bálint Aladár a szegedi szobrásztól várta, hogy mihamar friss levegőt, pezsdülést hoz a tespedt magyar plasztikába Juhász a Délmagyarországban Gergely „merészen újszerű szobrairól” írt.

Az őszirózsás forradalom győzelme után megnvlt szegedi szabadegetemen Juhász és Gergely is előadott. Gergely a művészet főbb irányairól, az impresszionizmusról és expresszionizmusról, a mozgás problémájáról a művészetben, a szobrászat régi és újabb irányairól beszélt. A költő és a szobrász a december 14-én induló Tűz című hetilap köréhez tartozott, gyakran szerepeltek a Tűz-esteken. E lapban Juhász-cikk jelent meg a művészetről: „jött az expresszionista bátorság, és vele jött töretlen fiatal erővel Gergely Sándor is... Én, aki nem véletlenül fölfedeztem őt, azt várom tőle, amivel a magyar akadémizmus mesteremberei adó-sunk maradtak, a nem mondva-csinált, a lényegében való monumentalitást!”

A MA december 29-én — Gergelyre tekintettel — Szegeden tartotta első vidéki matinéját. Kahána Mózes egyik könyvében örökítette meg a Gergely-műteremben tett látogatást.

Gergely Sándor közéleti tevékenységének egyik lezsebb eredménye a vezetésével működő művészeti szabadiskola volt. Az 1919 májusában nyíló iskolában Juhász, Heller Ödön és Gergely is oktatók. Itt tanult festeni Erdey Dezso, akinek plasztikai látását Gergely fedezte föl, és nála is kezdett mintázni.

A május másik eseménye a szegedi képzőművészek nagyszabású tárlata volt, melyet Gergely és Tardos-Taussig Ármán rendezett. Juhász kiállítási beszámolója szerint a szobrászok között Gergely Sándor európai értékeket reprezentál. Ő a időv embere, egy új stílus öntudatos és bátor lendületű keresője. A kiállításon Juhász és Gergely is tartott tárlatvezetést.

Június első hetében jelent meg Juhász Ez az én vérem című kötet, címlapján Gergely linómetzetével. November 1-én nyílt meg Gergely és a pályakezdő Moholy-Nagy közös kiállítása a Zrínyi utcai műteremben. Juhász azt írta Gergely Öportréjáról, hogy ez a természékből vésett arc, amely az akarást, a rendületlen hitet és a tudást karakterisztikusan egyszerű beállításban szimbolizálja, valóságos új ösvény jelöl nemcsak a szobrászat, hanem az ismeret terén is. Gergely és Milkó Erzsébet 1920. február 23-án házasságot kötött, és Moholy-Nagy után nekivágtak a világnak. Juhász nászajándéka a Gergely Sándornak című vers volt:

Boldog ki büszke bronzban,
Merev márványban, ércben
Mámort és életet ovait
Prometheuszi szépen.

Ami sikerült Moholy-Nagynak, nem sikerült Gergelynek. Műveiből eltűnt a monumentális látás, a forradalmak ihlette heroizmus. Talaját vesztette, anvgai gondjai voltak, és 1932. augusztus 26-án — most 50 éve — kivittotta a gázcsapot. Aznap volt 43 éves.

Munkássága kitérőhatetlen a magyar plasztika, a hazai aktivizmus történetéből. Patrónusáról, Juhászról mindmáig ő készítette a legjobb portrészobrot.

APRÓ FERENC

Polner Zoltán

Éveim

Ez a nyár is
Nap alatt van;
kötőféken sötét felhők
sötét felhők madarak,
ez a nyár is
Nap alatt.

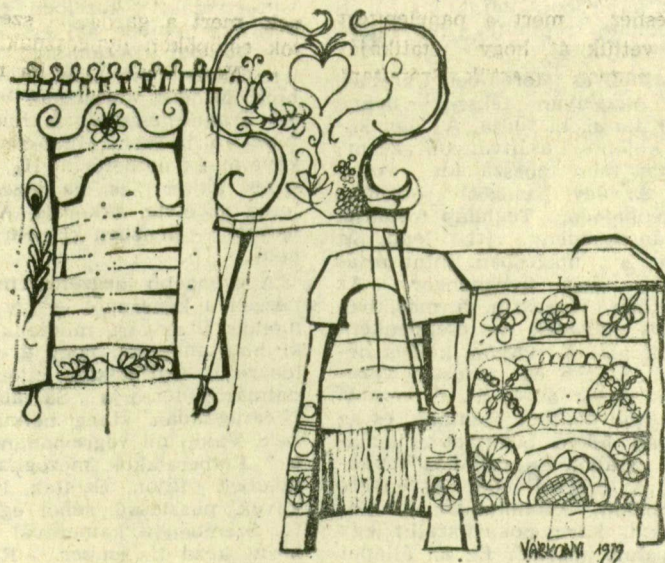
Nagy ideje
van a nyárnak;
világok zúgnak a fényben
álmokról sópróm a szót.
Töprengék és hallzatok.

Lép az idő,
ő a gazda;
a csöpp harmat toporzékol
bámuliák a fezenvék.
Tűzekkel tömött
az ég.

Dajkalgátia
láv homokiát
tükrös folvó önfeledten
berzenkednek a füzek.
Dombérozó
szürkület.

Bogár iszkol,
madár jalonz.
Az át nem szállt nagy utakor
kószálnak a csillagok;
a rózsákon
vér ragyog.

Szolgál időm,
ez a nyár is.
Mezőket pusztít a holdfény.
Tündöklés a szívemen:
kék nappalok
s szerelem.

Andrássy Lajos

Türelmjáték

I.

Térdig ha ingoványban:
mégis csillagot érek
s nem foghat rajtam átok,
nem fékeznek a félszek,
amíg szerelmed éltet,
míg óvó szárnyad átfog

II.

Röptetsz — egyet a sok közül,
előbb-utóbb ki mekkövíl
borostyánkőben — áltatsz,
hogy még csapongva szálltatsz
kedvemre s még akárhól...
Am mint a lomb a fákról:
ha az az ősz is elől
lehullok én is bénán...
Ezért hát így ne nézz rám
hadd lelkelem méz: örüljön.

III.

S akkor azt mondtad: — Őleli most nagyv!
elengeded a Földet — s ismeretlen
erő röptett kék csillag raiok
rebbentek és mi ég-rettenetben
éreztekk akkor: itt a pillanat,
az egyetlen! — s poklán a könny s a vérnek
bilincsbetverten zuhantunk oda,
ahol a vágyak mindig partot érnek.